

паэты планеты

Леся Українка

Выбраная лірыка

*Пераклад з украінскай
Георгія Ліхтаровіча*

Мінск
Выдавец Раман Цымбераў
2025

УДК 821.161.2-1
ББК 84(4Укр)-5
У45

Серыя заснаваная ў 2016 годзе.

Рэдкалегія серыі:

Зм. Колас (ініцыятар і кіраўнік праекта),
Л. Баршчэўскі (галоўны рэдактар), Г. Ліхтаровіч (рэдактар)

Пераклад зроблены паводле выдання:
Леся Українка. *Зібрання творів у 12 тт.* Том 1. *Поезії*.
Київ: Наукова думка, 1975.

На вокладцы:
ІВАН ТРУШ,
Партрэт Лесі Українки (1900).

ISBN 978-985-7334-50-6

©Ліхтаровіч Г. Л., пераклад на беларускую мову, 2025.
©Дызайн серыі. Русецкі М. І., 2016.
©Афармленне. Выдавец Раман Цымбёраў, 2025.

Надзея

(Надія)

Ні лёсу, ні волі на сёння няма,
Ў мяне засталася надзея адна:

Надзея вярнуцца калі ва Ўкраіну,
Яшчэ раз на родную глянуць краіну,

Убачыць Дняпро – стромы, сіняе дно, –
Там жыць ці памерці, усё мне адно;

На могілкі глянуць, на стэп ля ракі,
Ўспамін ажывіць яшчэ палкі які...

Ні лёсу, ні волі на сёння няма,
Ў мяне засталася надзея адна:

[1880]

(На зеленому горбочку...)

На зялёным на грудочку,
У вішнёвым у садочку,
Прытулілася хацінка,
Як маленькая дзяўчынка
Ціха выйшла выглядаць, ці
Да яе не выйдзе маці.
І да белай той хацінкі,
Нібы маці да дзяўчынкі,
Выйшла сонца, засвяціла
І хацінку ўзвесьляла.

[1885]

(Прощай, Волинь! прощай, рідний куточок...)

Бывай, Валынь! Ты родны мой куточак!
Мяне ж упрочкі долечка імкне,
Нібыта дрэвам згублены лісточак...
Жалезны волат шпарка мчыць мяне.

Перада мною дываном дзівосным
Прырода сцэле росныя лугі,
Бароў вячыстых велічныя сосны
Вясёлай роднай Случы берагі.

Снуецца краявідаў таямніца,
Рачулки зіхацяцца срэбрам плиткім, –
Прырода наша маці-чараўніца
Раскручвае свае ў сто фарбаў ніткі.

1888

Вячэрні час

(Вечірня година)

Дарагой маме

Ужо скаціла з нябёсаў сонца,
Зірнула поўня ў маё аконца.
І засвяцілі ў нябёсах зоры,
Усё заснула, заснула й гора.

Пайду ў садочак і пагуляю,
На поўню гляну дый заспяваю.
Як тут прыгожа і як жа ціха,
Такой парою забудзеш ліха!

Наўкол садочкі, бялеюць хаты,
Салоўка ў гаі – паян заўзяты.
Ой, ці так гожа ў якой краіне,
Як тут, на роднай маёй Валыні!

Хат белых думы ноч сном атуліць,
Нібыта дзетак малых матуля,
Лагодна вее вясновы ветрык,
Нібы калыша да сну тых дзетак.

1889

Напрадвесні

(Напровесні)

Ды не дзіва, што кветам прыўкрасным
Расквітнела дзяўчына нясмела, –
Так пад промнем ад сонейка ясным
Першацвет распускаецца белы.

Ды не дзіва, што ў думах глыбокіх
Слоў і слёз абуджэнне пякучых, –
Так звіяць нападвесні патокі
Жвава й гучна збягаючы з кручы.

Ды не дзіва, што сэрца старанна,
Шчыра прагне, каб воля саспела, –
Чулі вы нападвесні, як рана
Жаўруковая песня звінела?..

1889

Ціша марская

(Тиша морська)

У спякотны светлы поўдзень
Выглядаю я ў аконца:
Яснасьць небу, яснасьць мору
І хмурынкам дорыць сонца.

Гэта светлая краіна –
Золата ў блакіце свеціць,
Пэўна, тут не чулі зроду,
Што нягода ёсць на свеце!

Ціша хвалі ледзь калыша,
Млее ў сонным небасхіле;
Ветрык лёгкі і лагодны
Белых ветразяў не хіліць.

З ціхім плёскатам на бераг
Хваля перламі сцякае;
Нехта чоўнікам кіруе, –
Сцежка ўецца залатая.

Нехта чоўнікам кіруе,
Ціха вёслы падымае,
І здаецца, што з вясельца
Чыста золата спадае.

Як бы зараз я хацела
Ў човен той маленькі сесці
І паплыць да ўсходу сонца
Залацістым шляхам дзесьці!

Паплыла б да ўсходу сонца
І да захаду з усходу,
Па сцяжынцы, што праклала
Сонца праз ваду ў пагоду.

Ні вятры мяне не страшаць,
Ні падводнае каменне, –
Я пра іх бы й не згадала
Ў краі вечнага прамення.

1890

(Скрізь плач, і стогін, і ридання...)

Скрозь плачы, стогны і рыданні,
Кліч, слаба чутны і сабе,
На лёс пустыя нараканні
І чолы змрочныя ў журбе.

Над даўнім ліхам Украіны
Жальбуем-тужым цэлы час,
Чакаем з плачам той гадзіны,
Калі спадуць кайданы з нас.

А слёзы развярэдзяць раны,
Ім загаіцца не дадуць.
Іржой пакрыюцца кайданы
Ад слёз, ды самі не спадуць!

Нашто дарэмныя журботы?
Назад – шлях толькі ў забыццё!
Бярэмся лепей да работы,
Агораць новае жыццё!

[1890]

Мой шлях

(Мій шлях)

На шлях я вийшла ранню ясною
І ціхі спеў нясмелы заспавала,
А хто сустрэўся на шляху са мною,
Таго я шчырым сэрцайкам вітала:
 «Не доўга шлях згубіць, блукаць адной,
 Ды цяжка збіцца з тропу грамадой».

Я йду і песні на хаду спяваю;
Прарочай не шукайце ў іх навукі, –
Дый голасу я гучнага не маю!
Калі ж хто слёзы лье ад цяжкай мукі, –
 Скажу я: «Разам плачам, браце мой!»
 З ягоным плачам спеў з'яднаю свой,

Бо плач агульны не такі няўтольны.
Калі ж пад час вандроўкі давядзецца
Мне спеў пачуць галосны, гучны, вольны, –
Мая душа тут рэхам адгукнецца.
 Схаваю я тады журбу сваю
 І ў песню не пушчу тугі брую.

Калі нябёсам я хачу аддзячыць, –
Ніколі новых зорак не шукаю,
Я там **братэрства, роўнасць, волю** бачыць
Праз цемру чорных хмар заўжды жадаю, –
Вось тыя залатыя зоркі тры,
Што людзям вечно ззяюць угары...

Ці толькі церні на шляху знайду,
Ці стрэну, можа, дзе і квет барвісты?
Ці я да мэты пэўнае дайду,
Ці без пары свой скончу шлях цярысты, –
Я так жадаю ўласны скончыць шлях,
Як пачынала: з песняй на губах!

[1890]

Бяссонная ноч

(Безсонна ніч)

Да зары ноч усю я не спала,
Чуйна чула, як мора шумела,
Як таемная хваля ўздыхала –
І як сэрца трывожна трымцела.

Ночы цёмнай ліхія пачвары
Зазіралі ў бяссонныя вочы,
І жахлівей, былі чым кашмары,
Тыя здані бяссоннае ночы.

Думкі-мроі, як птушкі начныя,
Наляцелі настырна, сувора.
Вох, няўмольныя думы цяжкія,
Нібы ў буру апоўначы мора!

Хто наважыцца ў бурнае мора
Ўласны чоўнік лядашчы адправіць?
Хто сам зможа сусветнае гора
Чалавечае сэрцам уцяміць?

Той апоўначы ў мора выходзіць,
Хто не марыць убачыць світанак...
Хай жа сонейкам думка ўзыходзіць, –
Я не буду чакаць з ёй на ранак.

Сярод цемрадзі, буры-нягоды
Ноч усю будзе чоўнік туляцца;
Як прачнецца зара праўды й згоды,
Мне тады вечным сном будзе спацца.

Напінаць будзе бура вятрылы,
І пагоніць яго ўдалеч вецер.
Вох, калі б лёс пазычыў мне сілы
Хоць зірнуць на раскошы дасвецця!

1891

Бахчысарай

(Бахчисарай)

Як зачарованы, стаіць Бахчысарай.
Шле поўня з неба промні залаціста,
Ярчэюць сцены белым срэбрам чыста,
Спіць цэлы горад, як заклёты край.

Строй мінарэтаў, дрэваў серабрыстых
Нібы пільнуюць гэты сонны рай;
У цемрыве і вінаградным лісці
Таёмна плешча ціхі вадаграй.

Паветра дзіўным дыхае спакоем,
Над сонным месцам лёгкакрылым роем
Лунаюць краснай мрояй даўняй сны.

І шатамі спічастымі таполі
Ківаюць ціха, шапацяць паволі,
Пра даўні час ўзгадваюць яны...

1891

Бахчисарайскі палац
(Бахчисарайський дворець)

Хоць не разбурана – руіна ўся будова,
Скрозь пусткаю няўмольных дзён хада.
Здаецца, толькі тут пранеслася бяда
Страшэннай завірухай выпадкова.

Ледзь чутная тут вадаграяў мова, –
Журліва, ціха плёскае вада, –
Нібыта слёзы, кропляў чарада;
Сябе аплакваць селішча гатова.

Гарэм у крушнях нежылых ані,
Садок і вежа, дзе ў былыя дні
Ў палоне лёс красуні марнавалі.

Калісьці сіла тут з няволяй панавалі,
Ды сіла знікла, сёння ўсё ў руіне, –
Дасюль прымус кіруе ў той краіне!

1891

(В небі місяць зіходить смутний...)

Смутны місячык туліцца ў цень,
Між хмурынак свой выгляд хавае,
Яго сумны чырвоны прамень
Па-за хмарамі свеціць-палае.

Бы пажар у нябёсах гарыць,
А зямлю цені цьмяна ўкрываюць,
Ледзь праменьчык на міг заблішчыць,
Зноўку хмары, як дым, засцілаюць.

Праз цямрэчу самотна іскрыць
Адзінокая зорка малая,
Яе промень так горда гарыць,
Ёй не страшная цемра начная!

Прамень горды, бы ў ранняй зары,
Ды туга ў ім палае агніста,
Тая зорачка ззяе ўгары
І слязьмі зіхаціць праяніста.

Ці над людам яна давідна
Прамяністай слязою рыдае?
Ці таму, што ў самоце яна
Па бязмерных прасторах блукае?..

1891

(Якщо прийде журба, то не думай її...)

Калі прыйдзе журба, дык не думай яе
Распусціць у вясёласцях кучных
За сталом, дзе сябры весяляцца твае
П'юць-гуляюць пры поклічах гучных.

Ты не йдзі ў пышны дом, дзе аркестр звініць,
Там дзе танчаць вясёлыя пары, –
Там яшчэ горш сардэчка табе забаліць,
Лоб атуляць цяжэйшыя хмары.

Стрымгалоў не ляці ў чалавечую плынь,
Дзе натоўп стогаловы, як мора,
Йдзе, віруе, шуміць, – ды надзею пакінь,
Там тваё не разыдзецца гора.

Лепш адпраўся ў зялёны квітнеючы гай
Або ў поле, дзе вецер шалее,
На прыволлі з тым ліхам сабе размаўляй,
Можа, там яго ветрам развее.

Або песню нясмутную ты заспявай,
Каб, маўляў, засмялася ліха,
Так прагоніш, бадай, свой пачварны адчай,
І на сэрцайку зноў стане ціха...

1891

(Сторононько рідна! коханий мій краю!..)

Староначка родная! Край мой любімы!
Чаго ўсё замоўкла ў табе, занямела?
Бывае ў бары нехта ціўкне нясмела,
Нібы перад бураю птах нелюдзімы,
І зноўку замоўкне... як глуха, як ціха...
Ой, ліха!

Ой, дзе ж наша воля, таемных зор веча?
Чаму на зямлю вы не сыйдзеце з неба?
Яе ж азарыць непамысную трэба!
Вы ж бачыце, што ўсё акрыла цямрэча?
Адужае праўда няпраўду ці скоро?
Ой, гора!

Ой, люд мой гаротны, мая ты радзіна,
Браты-жабракі, што закуты ў кайданы!
Палаюць наўсцяж незагойныя раны
На ўлонні ў цябе, мая Маці-Украіна!
Хто долю цяжкую змяніць дапаможа?
Ой, Божа!

Калі ж гэта пройдзе! Ці згінем без долі?
Праклён тым рукам, што спадаюць без сілы!
Нашто нарадзіцца і жыць у магіле?
Як можам мы жыць у ганебнай няволі,
Смяротная цемра для нас, як патоля?!
Ой, доля!

1891

Сон летняе ночы

(Сон літньої ночі)

Сон летняе ночы калісьці мне сніўся,
Кароткаю летняя ночка была,
І сон быў кароткі, – ён хутка змяніўся
І знік, як на ўсходзе заранка ўзышла.

Цудоўная мроя раскошна-прыўкрасна
Каханнем тады агарнула мяне,
Саснілася доля сном любым і ясным,
Саснілася шчасцейка дзіўнае мне.

Была я шчаслівай, бязмежна шчаслівай;
Саснілася мне... як той цуд апісаць?!

Ці знойдзецца мовы такой гаварлівай,
Пра шчасце сапраўднае вам расказаць?

Ды сон быў кароткім. Світанкам чароўным
Растала ружовае моі парá, –
Туды палунала, дзе грала любоўным
Святліста-ружовым сусветам зара.

Заўважыла я, што ўжо ночка знікала, –
Душа зразумела, што гэта бяда;
Я ціха-ціхенька сабе прамаўляла:
«Сон летняе ночы! Цябе мне шкада!...»

Я шчасця не маю і ў мроях не бачу,
 Бо іншыя мары я ў сэрцы нашў;
Калі я часамі журуся і плачу, –
 У лёсу я шчасця тады не прашу.
Для іншых і доля, і шчасце хай будзе,
 Сабе я жадаю жыцця, а не сну, –
А той, хто прачнуўся, хай шчасце забудзе,
 Да шчасця няма ўжо вяртання яму!

[1892]

Восень

(Осінь)

Пнецца восень рукамі крывавымі
да далёкага сонейка любага;
кроў на пышных адзеннях ірдзее,
аксаміт і паркаль заліла.

Так для сонейка восень прыбралася,
як царыца на свята ўрачыстае,
што на свеце на гэтым ёсць лепшага,
для адзення сабрала свайго.

Але дні ўсё драбнеюць, мяняюцца,
гляне сонейка й зноўку захмарыцца...
Журыць восень-сухотніца сонейка,
бо няма ў яе весніх надзей.

Пнецца восень. Калючкі нябачныя
цела ўсё ёй паранілі, змучылі,
а яна ўсё адчайна ўсміхаецца:
«Глянь жа, сонца, смяюся я зноў!»

За гарамі схавалася сонейка,
з гор павяяла холадам, вільгаццю,
хмары шэрыя неба завесілі,
«Вось я йду!» – праспявала зіма.

Восень скінула шаты кривавыя,
ёй гаротнай аж ногі засыпала,
і раздзетая, безабаронная
застагнала: «Прыходзь, бо ўжо час...»

1892

(Всі наші сльози тугою палкою...)

Ўсе нашы слёзы палкаю тугою
Спадуць на сэрца – сэрца запалае...
Няхай палае, не дае спакою,
Пакуль душа трымацца сілы мае.

Калі ж не стане сіл, калі журботай
Уразіць вельмі сэрцайка, што млела,
Тады душа абудзіцца з маркоты,
Яна адчуе – сэрцайка збалела.

А як паўстане – ёй не будзе ўпыну,
Бо, як раней, заснуць ізноў не зможа,
Яна змагацца будзе да загіну:
Альбо загіне, альбо пераможа.

Або пагібель, або перамога –
І дзве дарогі перад намі стане...
Якая з двух нам судзіцца дарога?
Дарма! паўстанем, бо душа паўстане.

Браты, мы плачам! мала нам пакутаў.
Яшчэ душа трымацца сілы мае;
Хай сэрца плача, б'ецца, рвецца з путаў,
Хай не дае спакою, хай палае!

1892

Перамога

(Перемога)

Доўга я не жадала скарацца вясне,
Нават слухаць яе не хацела,
Ад лагодных, чаруючых слоў да мяне
Маё сэрца ад страху трымцела.

«Не гукай жа, вясна, – я адказвала ёй, –
Не чаруй, не прываблівай марна.
Што ад гэтай красы й весялосці вясной,
Калі сэрца грукоча пачварна?»

А вясна гаманіла: «Паслухай мяне!
Пад уладай маёй і надвор’е:
Цёмны гай зразумеў – халадэча міне
І красуе ў зялёным уборы;

Цёмнай хмарай азваўся пярун-грамабой,
Палыхнулі агнём бліскавіцы;
Глеба цёмная ўкрылася зеллем-травой;
І скарылася мне, як царыцы;

Хай і цёмнае сэрца тваё ажыве
На вясёлы мой спеў адгукнецца,
На яго абазвалася ўсё, што жыве
Ты жывая, бо сэрцайка б’ецца!

Шэпча ціхая думка: «Не вер той вясне!»

Ды запозная ўжо засцярога, –
Абудзіліся мары і спевы ўва мне...

Грай, вясна – зноў твая перамога!

1893

(Нічка тиха і темна була...)

Ночка ціхай і цёмнай была.

Я стаяла, мой дружа, з табою;

На цябе я глядзела з журбою,

Ночка ціхай і цёмнай была.

Сумна вецер у садзе ўздыхаў.

Ты спяваў, я маўкліва сядзела,

Песня ў сэрцы трывожна трымцела;

Сумна вецер у садзе ўздыхаў...

Палыхнула далёка зарніца,

Вох, які мяне жаль напаткаў!

Быццам сэрца нож востры працяў...

Палыхнула далёка зарніца...

1893–1894

(То була тиха ніч чарівниця...)

Тая ціхая ноч-чараўніца
Пакрывалам спакойным, шырокім
Распасцерлася па-над сялом,
Прачыналася ў небе зарніца,
Бы над возерам ціхім, глыбокім
Лебедзь плёскаў бялюткім крылом.
І за кожным усплёскам яскравым
Маё сэрца адчаем трымцела,
Замірала ў цяжкой барацьбе.
Я была па змаганні крывавым,
І адно праспяваць я хацела
Лебядзіную песню сабе.

1893–1894

(У чорную хмару зібралася туга моя...)

У чорную хмару сабралася скруха мая,
Агнём-бліскавіцаю жаль мой па ёй распасцёрся,
Ударыў грымотамі ў сэрца,
І спорным дажджом пацяклі мае слёзы.
Прамчалася бура-нягода агнём нада мною,
Але не зламала мяне, да зямлі не прыбіла,
Я горда чало прыўзняла,
І вочы, слязамі абмытыя, зараз ясней пазіраюць,
І ў сэрцы маім пераможныя спевы лунаюць.
Вясновая сіла ў душы маёй грае,
Яе маразы не зламалі суровай зімой,
Яе да зямлі не прыбілі туманы смугой,
Яе не разбіла і тая залётная весня бура.
Я выйду адна супраць буры і стану, –
Памераем сілы!

1893–1894

Ворагам

(Ворогам)

Урывак

...Ўжо вочы тыя, што былі прывыклі
Хаваць пагляды, ціха слёзы ліць,
Цяпер кідаюць іскры, бліскавіцы, –
Іх дзікі бляск няўжо вас не пужае?

І рукі, не вучоныя да зброі,
Што й сёння так даверліва адкрыты,
Шукалі толькі дружнае рукі,
Цяпер іх зводзіць курчамі ад злосці, –
Ці вам няўцямны гэткія пагрозы?

А вусны, што пяалі й прамаўлялі
Салодка так і казані, і жалі,
Цяпер шыпяць ад лютасці, і голас
Сказіўся і гучыць, як свіст гадзючы, –
Што, як для вас язык іх джалам будзе?..

1895

Паўночныя думы

(Північні думи)

Досыць! І зараз ні скаргаў, ні жалю,
Ні нараканняў на долю, – канец!
Нават рыдання гарачую хвалю
Здужу стрымаць. Несці буду вянец,
Той, што я ўсклала сама на сябе.
Доля сляпая, загінула ўлада твая,
Повад жыцця свайго я адбіраю ў цябе,
Буду шукаць я сама, дзе дарога мая!
Мроі ружовыя, зараз расстануся з вамі,
Ціха адводжу абдымкі маіх ясных мрой.
Доўга праводзіць я сумнымі буду вачамі
Дружак маіх легкакрыхлых знікаючы рой.
Згінулі мроі, і цемрыва след іх накрыла...
Ледзьве што зніклі, ды зноў над халодным чалом
Полымем вогненным веюць шырокія крылы,
Новая мроя кружляе ў нябёсах арлом.
Як счараваная, слухаю голас нябесны:
«Ты бліскавіцаю мусіш свяціцца і ў цьме,
Покуль зарою ружоваю край твой асветліцца весні,
Трэба пракласці дарогу тым людзям, што сёння ў ярме.
Глянуць і тыя, што спяць у вялікай цямніцы,
Скажучь: «У нашай краіне настала вясна, –

Граюць па небе зарніцы, лятуць бліскавіцы,
Цёмная ноч, ды ўжо хутка мінецца яна».
Новая мроя! твой голас і крылы агністыя
Вабяць мяне, я пайду за святлом веснавым
Цераз абшары і дзікія сцежкі цярністыя,
Так, як Ізраіль за слупам ішоў агнявым.
Знаю, куды ты мяне павядзеш за сабою:
Там без упыну вайна на знішчэнне лютее,
Людзі там гінуць, канца няма лютаму бою,
Кроў там не льецца, патайная смерць там пануе.
Клічаш? Іду! я ніколі цябе не пакіну,
Зноўку вярнуся я ў гэты загублены край,
Дзе, можа, волі не будзе ў мяне да загіну,
Новая мроя, з табою і там будзе рай!

1895

Fa

Санет

Фантазія! чароўная струна,
Што загучала ў нежывой прасторы,
Што ўклала сэнс у ранішнія зоры,
Што мёртвых будзіш ад пакорлівасці снам,

Даш жыццё халоднай хвалі ў моры!
Дзе ты, фантазія, там радасць і вясна.
Цябе вітаючы, фантазія, здаўна,
Удымем чолы мы, што ніклі ў горы.

Фантазія, багіня лёгкіх крылаў,
Свет залацістых мрояў нам адкрыла
Вясёлкаю зямлю ты з ім з'яднала.

Злучыла патаемнае з зямным,
Калі б душа павек цябе не знала,
Жыццё здалося б цёмнай ноччу ўсім.

1890

(Коли втомлюся я життям щоденним...)

Калі здарожуся жыццём штодзённым,
Штодзённым бедствам, што навокал бачу,
Тады я думку шлю ў сусвет далёкі,
Блукае позірк мой краінай мроі.
Што бачу я ў далёкае прасторы?
Я прышласць бачу, новыя стагоддзі.
Мне мроіцца – у ціхім, родным коле
Стары дзядуля навучае ўнукаў,
Аб старажытнасці вядзе гаворку,
Пра тое, што было на нашым свеце.
Радзіна ўся дзядулю атачыла,
Сыны і дочкі, маладыя ўнукі;
Адны ўслухоўваюцца ў словы пільна,
У іншых ціхай мрояй вочы ззяюць.
Паблізу сеў ад дзеда ўнук маленькі,
З цікавасцю за кожным рухам сочыць
Паглядам зацікаўленым, бліскучым.
Дзядуля мовіць ціха, урачыста:
«Пашчасціла вам, дзеткі, нарадзіцца
Ў лагодны час, бяспечную гадзіну!
Гучыць для вас цяпер страшэннай казкай,
Аповед аб мінулым дзікім часе.

Так, дзеткі! свет цяпер наш гожа, вольны
Вязніцаю здаваўся даўным людзям;
Ды й сапраўды, свет гэты быў вязніцай:
Адзін народ рабом быў у другога,
Для вольных слоў каваліся кайданы.
Зацята йшоў вайною брат на брата.
Вы знаеце, што звалася вайною?
Тады ўсе звалі так братазабойства.
За праўду, гонар, веру і свабоду,
Кровапраліцце звалася геройствам;
Смерць з голаду з пагардай звалі ўбоствам,
Багаццем – зрабаваныя маёнткі,
А цемру без прасвету – прастатою,
Вучонасцю – няпэўнае блуканне,
Тупую помсту звалі правасуддзем,
І самадурства самаўладцаў – правам.
А ганарлівым гонар быў і слава,
Зняважаным-абражаным – пагарда.
Загінуў бы напэўна люд няшчасны,
Калі б загасла дробненькая іскра
Любові брацкай, што паміж людзьмі
Гарэла ціха ў некаторых сэрцах.
Ці тлела і, прынамсі, не згасала,
І вогнішчам зрабілася патроху,
І асвятліла змрочную цямрэчу, –
Святла ўладарства ў нашым свеце стала!..

Расказвалі мне так старыя людзі,
Я ж гэтага ў жыцці сваім не бачыў».

Дзядуля ўсё сказаў, а ўнук найменшы,
Да дзеда мовіў ён, чало прыўзняўшы,
Трымцелі вусны ўсцешанай усмешкай:
«Ты распавёў нам гэтакія жахі,
Хоць добра – сам не бачыў ліхалецця!»

[1890]

Запеў

(Заспів)

Паўднёвы край мой! як цяпер далёка
Ты ад мяне ляжыш! за скаламі крутымі,
За доламі прывольнымі, за морам,
Што ўжо цяпер туманамі густымі
Акрылася бурліва. Ды не страшна
Маім здагадкам восеньскіх нягодаў
На Чорным моры. Там хутчэй той чайкі
Яны пераляцяць змрок цёмных водаў
І прыляцяць у дзіўную краіну,
Дзе небакрай сіней за сон вясенні,
Дзе вінаград у доле зелянее,
Дзе граюць сонца мілыя праменні.
Я думкамі туды памкнуся хутка
І павіншую ясную краіну,
Дзе пражыла не горшую часіну,
А шчасця не было і на гадзіну...
За гэта і дакорлівага слова
Табе не кіну я, мой любы краю!
Ты не пры чым, што я не маю долі,
Што я сама няшчасная такая!

[1891]

Разбітая чарка

(Разбита чарка)

На вяселлі народ гаваркі, –
Хай гасцінная будзе ў іх хата!
Хай жывуць сабе, як галубкі,
Хай кахаюць і маюць багата!

На вяселлі хтось чарку разбіў; –
Бачна ўсім – маладая сумуе,
Малады смутна голаў схіліў, –
Прэч тугу, гэта шчасце звястует!

Грае музыка аж дапазна,
Каб вясёласці ў свяце падвоіць!
Ды я знаю, камусьці яна
Гарапашнае сэрцайка кроіць!..

І разбілася з жалю свайго
Сэрца смутнае... Хто гэта чуе?
Ці не скажа мне хтосьці таго,
Што разбітае сэрца звястует?

[1891]

Сасна

(Сосна)

З ветрам вясновым адна размаўляла
Мовай зялёнай сасна.
Там я гуляла і ўсё адчувала,
Што гаварыла яна.
Ой, не «зялёнага шуму» спявала
Сумная вечна сасна...
Не, не «зялёнага шуму»!
Чула я ў гомане цяжкую зімнюю думу.

Ранкам зімовым дуброва маўчала,
Засумавала яна,
Толькі густой вершалінай шаптала,
Вечна зялёнай, сасна;
Там я хадзіла і ўсё адчувала,
Што гаварыла зіма, –
Ды невясёлую думу
Смутна я чула ў гамонцы «зялёнага шуму»!

[1892]

Татарачка

(Татарочка)

Там, за месам, па-над шляхам бітым,
Па спякотным камяністым полі
Йдзе татарка – гожая дзяўчынка,
Шчэ гуляе маладой па волі.

Ахінае шапачка малая
Чырванню чарнявую галоўку,
Выгляд смуглы ледзве затуляе
Белая чадра, што шыта шоўкам.

То затуліць тварык, то адкрые, –
Вочкі ззяюць, быццам бліскавіцы,
Так і граюць з-па-над бровак цёмных!
Ах, што за пагляд у чараўніцы!

1892

(Стояла я і слухала весну...)

Стаяла я і слухала вясну,
Мне шмат пра што вясна сказаць паспела,
Пяяла песню звонкую адну
Ці зноў таемна-ціха шапацела.

Яна пяяла ціха пра любоў,
Пра маладыя радасці, надзеі,
І мне яна пераспявала зноў,
Што напывалі мроі-дабрадзеі.

1893–1894

Да музы

(До музи)

Явіся мне ты чараўніцай мілай,
І запалай зарою нада мною,
Хай на мяне прамень твой упадзе,
Я пераможаная зноў варожай сілай,
Мяне адолелі, не маю сіл да бою, –
Я не бядую, знала – гэта йдзе.
Люблю спакой і не хачу змагацца.
Ёсць іншае ў душы маёй жаданне:
Я ў гэтым свеце водбліск дум тваіх,
Жадаю я ад гэтых дум здзіўляцца
І на сваім чале натхнення зьянне
Адчуць хачу хоць на адзіны міг.

1894

Даўняя вясна

(Давня весна)

Была вясна вясёлай, шчодрай, мілай,
Праменнем грала, ткала ручайкі,
Яна ляцела птушкаю стакрылай,
За ёю следам – птахі-спевакі!
І ажыла і зноў загаманіла –
Зялёным рэхам пошуму вясна!
Спявала ўсё, смяялася, любіла,
А я ляжала хворая адна.
Я думала: «Вясна для ўсіх настала,
Таму дарункі ўсім нясе яна,
А для мяне дарунка не прыдбала,
Мяне забыла ясная вясна».

Не, не забыла! Да мяне ў аконца
Ад яблыні зірнула раптам вецце,
Зазелянела лісцейкам пад сонцам,
На ложак сыпанула белым квецень,
І звонкі ветрык у хаціне цеснай,
Мне аб вясновай волі заспяваў,
З ім прыляцелі птушак нашых песні,
І любы гай свой водгук з ім даслаў.

Мая душа ніколі не забудзе
Таго дарунку, што вясна дала;
Вясны такой і не было, й не будзе,
Як тая, што пад вокнамі цвіла.

1894

Маці-нявольніца

(Мати-невільниця)

Быў дзень вясёлы, ясны напрудвесні,
Да нас у хату проста праз акенца
Ўрываўся гоман голасных патокаў,
Што беглі ўніз па вуліцы нагорнай,
І хуліганам залятаў вятрыска,
Скідаў дадолу са стала паперы,
За ім ляцела зграя іншых гукаў,
З той самай, нам знаёмай песні места,
Але ў ёй новыя гучалі ноты,
Вясновыя... ды не для нас гучалі,
Бо не было вясны ў збалелых сэрцах.
Вясна, што звонку пела ручаямі,
Прынесла невясёлыя навіны,
З вязніцы весткі: той ужо ў няволі
Дзён колькі, у турме той з'ехаў з глузду,
А той нядаўна выйшаў, але хворы
Душой і целам, ён жа быў забраны
Якраз на ўзлёце мрой, надзей і працы.
І грамавымі хмарамі над намі
Навіслі ўлады цёмнае пагрозы.
Такой была ў той год для нас вясна.

Сядзелі разам мы і размаўлялі,
Я сумна слухала сяброўкі гаману,
Махры пераплятала безуважна
Ў настольніка (сяброўцы той настольнік
Матуля ў каталажцы вышывала);
Аповед быў адрывісты і ціхі,
Бо голас быў прыглушаны тугою,
І хутка ён урваўся, як струна;
У хаце стала ціха, толькі чутна,
Як гралася сябровачкі дзіцятка
І пляскала маленькім бізуном,
Кранаючыся ў крэсліцы ў дарогу.

І, гледзячы на гэта, я сказала:
«А што рабіць? Ды не журыцца дужа!
Хоць, можа, мы і не пабачым волі,
Але дзіця тваё напэўна ўбачыць!..
А ты што скажаш, наш малы філосаф?»
Дзіцёнак светла глянуў на мяне
Разумнымі, цікавымі вачыма,
А маці мне ціхутка прашаптала:
«Маўчыце, хай ён гэтага не чуе!
Вы ведаеце, як была маленькай,
Ад маці ўласнай тое часта чула:
Як вырасцеш, дык пэўна будзеш вольнай.
Яна казалася ўсё так весела і цвёрда,
Што я паверыла ў свой шчасны лёс.

І верыла, пакуль не падрасла...
Цяпер майму дзіцяці гэта кажуць...
Ідзі, ідзі, маленькі мой, гуляйся!»

Дзіцёнак да забавак зноў вярнуўся,
Сяброўка – да шыцця, а я – да кніжкі,
Размова наша болей не вялася...

1895

Водгукі

(Відгуки)

Пралятаў бурны вецер над морам,
Па бязмерным, шырокім прасторы;
Хвалі й так узляталі высока,
Яшчэ вышай ад ветру ўзняліся,

Загукалі, бы войскам варожым,
Заглушылі яны бурны вецер.
Пралятаў вецер бурны ў пустыні,
Па бяскрайнім змярцвелым абшары.

Закружылі з пясчынак віхуры,
У нябёсы ўзняліся высока,
Нібы волаты лютасці страшнай,
І распаліся, ўпаўшы, прапалі;

Смерць накрыла след бурнага ветру.
Пралятаў бурны вецер ля вежы,
Што стаяла самотна на строме,
Там знайшоў ён Эолаву арфу.

Ён крануў яе доўгія струны,
Адгукнуліся струны ўсе спевам,
Больш лагодным ад ветру самога.
Бурны вецер замоўк, праляцеўшы,
Ды яшчэ доўга арфа звінела...

1896

(Слово, чому ти не твердая криця...)

Слова, чаму ты не цвёрдая крыца,
Што сярод бою так ясна іскрыцца?
І не сячэш, як бязлітасны меч,
Хвацка галовы варожыя з плеч?

Шчырасцю й гартам славушая мова,
Я цябе выхапіць з похваў гатова,
Толькі ж ты кроў з майго сэрца пральеш,
Ворагу ж сэрца лязом не праб'еш...

Вытачу, вывастру зброю іскрыста,
Колькі б хапіла мне таленту чыста
Потым яе прытулю пры сцяне
Іншым на ўцеху, для сумнасці мне.

Слова, мая ты адзіная зброя,
Мы не павінны загінуць абое!
Секчы ў руках невядомых братоў
Будзеш ты катам галовы далоў.

Бразне лязо аб жалеза кайданаў,
Рэха парушыць цвярдзіні тыранаў,
Стрэнецца з лязгатам іншых мячоў,
З гукамі ўжо не турэмных ключоў.

Возьмуцца моцныя мсціўцы за зброю,
Кінуцца з ёю адважна да бою
Зброя мая, паслужы ваярам
Лепш, як ты служыш нямоглым рукам!

1896

Хвіліна распачы

(Хвилина розпачу)

О, гора тым, што ў свет прыйшлі ў цямніцы!
Што дзень праз краты бачаць у акно.
Вязніца – кола злобнай чараўніцы,
Ніколі не разваліцца само.

О, гора тым вачам, што бачаць зроду
Камення цвіль, казённых дамы!
Усё ім здасца шэрасцю ў нягоду,
І цесным свет, нібыта двор турмы.

О, гора тым, што звыкліся ў няволі
Каб на руках ржавелі кайданы,
І мазалі ад іх заўсёдным болем
І сёння нагадаюць, хто яны.

О, гора тым, што зараз душы маюць!
Яны, калі на ростані дарог,
У неба пільна гледзячы, благаюць:
«Хоць ворагаў сумленных дай нам Бог!»

О, гора ўсім! Хай гіне гонар і сумленне,
Абы не выжыла турэмная сцяна!
Хай упадзе, і збураным каменнем
Імёны нашы пахавае й нас!

1896

Урыўкі з ліста

(Урывки з листа)

Прысвячаецца І. Стэшэнку

Паплечнік вы мой! выбачайце гультайства мне ў вершы.
Рыфмы, дочкі бяссонных начэй, пакідаюць мяне,
Хваля памеру няйначай хімера,
Разбіваецца раптам і аб перашкоду малую,
Вы дарэмна шукалі б у ім моц дзевятага валу,
Магутнае хвалі, што такт адбівае віроў акіяна.
А думкі цяпер навявае мне Чорнае мора –
Дзікай хімерай жыве, ні закону, ні ладу не знае,
Ўчора грала-шумела яно
Спакойнаю яснай часінай,
А сёння ўжо ціха й лагодна да берага шле свае хвалі,
Хоць вецер шалёна з-за гор гоніць хмары сівыя.
Так бы й ляжала заўжды я над гэтай живою вадою,
Глядзела б, як без шкадавання сыпле перлы яна й самацветы
На ўзбярэжных камні,
Як цені барвістыя хмар залацістых
Праходзяць па плоскасці срэбна-блакітнай
І раптам знікаюць,
Як белая пена ледзь-ледзь ружавее,
Нібыта канфузлівы твар прыгажуні,
Як горы цямнеюць, спавітыя вэлюмам белым,

Яны так спакойна стаяць,
Бо іх сцеражэ каланада сівых кіпарысаў,
Паважных, высокіх...

Я толькі што зноў прачытала
Ваш дужы, як быццам у крыцу закуты,
Магутнасцю ўзброены верш.
Як жа павінна аддзячыць я вам за яго?
Байку хіба раскажу, а «мараль» вы ўжо самі выводзьце.

Торнай дарогай крутой
Ехалі мы на пагоркі Ай-Петры;
Ўжо абмінулі садоў-вінаграднікаў нетры бучныя,
Што пакрываюць падножжа гары, бы кілімам раскошным,
Вось ужо й лаўраў, любімых паэтамі,
Пышных магнолій не бачна,
Ні кіпарысаў спічастых, густа абвітых плюшчом,
І ні платанаў шыкоўных намётаў.
Толькі віталі сваёй белізною зямлячкі-бярозы,
Явары, часам дубы, што здавён да нягодаў прывыклі,
Ды ўжо й яны засталіся далёка за намі,
Толькі цярноўнік, бадзяк і палын сустракаліся нам у дарозе,
Потым не стала і іх.
Крэйда, пясок ды чырвонасць і шэрасць камення
Скрозь па-над шляхам навісла, бясплодна і гола,
Быццам ільды, што на поўначы ў моры.
Суха, нідзе ні былінкі, усё задушыла каменне,
Быццам навікі турма.

Сонца палкае кідае стрэлы на белую крэйду,
Вецер узвейвае пыл,
Душна... вады ані кроплі... нібыта дарога ў Нірвану,
Краіну ўсясільнае смерці...

Аж вось на гары,
На камені вострым і шэрым успыхнула штосьці, як пламень.
Кветка буйная, прыгожая ладна пялёсткі раскрыла,
І кроплі расы самацветамі ззялі на дне.
Камень прабіла яна, той камень, што ўсё перамог,
Што задушыў векавыя дубы, непакорныя церні.
Кветку вучоныя людзі завуць *Saxifraga*,
Нам, паэтам, назваць кветку каменяломкаю варта
І шанаваць яе болей чым пышнага лаўра.

1897

Паплетніку

(До товариша)

Прысвячаецца М. Крывінюку

Ці ўгадалі мяне вы хоць раз у турме,
Як я ўзгадваю вас нават хворай?
Як раслінам жыцця не стае ў золкай цэме,
Так нам двум не хапае прасторы.

Ох, цяпер жа мяне ў той нядолі маёй
Не адзін сябра мой суцяшае:
«Не да твару журыцца ў прыгодзе такой,
Бо другім яшчэ горай бывае!»
Але нудныя словы амаль без цаны,
Хоць дарадчыкі шчыра ахвочы.
Калі б ведалі людзі, якія яны
Дні без сонца, без месяца ночы!
Ды яшчэ горш, чым боль і няволя-турма,
Тая думка адно забівае,
Тая ўцеха, па сутнасці, ганьба адна:
«Бо яшчэ горай іншым бывае!»
Жаль і ў тым, што, хаця б мы і чэрпаць маглі
Непамернымі чашамі гора,
Колькі б мы горкіх кубкаў такіх не пілі, –
Застанецца іх цэлае мора.

Ў тым і ліха, што, колькі б вялкоў не плялі
Для работнікаў справы і слова,
Колькі б цёрну на тыя вянкi ні ўзялі,
Тут яшчэ застанецца дуброва.

1897

(Як дитиною, бувало...)

Як дзяцінаю, бывала,
Упаду сабе на ліха,
Хоць да сэрца боль даходзіў,
Я сабе ўставала ціха.

«Што, баліць?» – мяне пыталі,
Болю я не прызнавала.
Я была малою гордай,
Каб не плакаць – рагатала.

А цяпер я разумею:
Досціп злы – фінал у драмы,
Загучаць вось-вось павінна
Злоснасць вострай епіграмы, –

Ды няшчаднай зброі смеху
Боязна мне паддавацца,
І, забыўшы даўні гонар,
Плачу я, каб не смяяцца.

1897

Раманс

(Романс)

Не глядзі ты на месяц вясною, –
Ясны месяц наглядчык цікаўны,
Ясны месяц слухач надта спраўны,
Ён цябе часта бачыў са мною
І твае словы чуў кагадзе.
Ты ўсё рады забыць, не глядзець?
Не глядзі ты на месяц вясною.

Не глядзі на бярозу плакучую, –
На бярозе журлівае вецце
Нагадае табе ліхалецце,
І тугу нагадае пякучую,
Што звяла нас з табой кагадзе.
Ты ўсё рады забыць, не глядзець?
Не глядзі на бярозу плакучую.

1897

(Обгорта мене туга, болить голова...)

Адчуваю тугу, галава мне баліць,
Столь і сцены гнятуць, як вязніца...
Як мне думкі адважныя ў словы адліць?
Дзе падзелася зноў чараўніца,

Маладая ды з гонарам муза мая,
Што парады свае дорыць ціха?
Застаюся цяпер я сама не свая
Сярод суму бязмежнага ліха.

Тое ліха маё, як туман аблажны,
Без красы- бліскавіцы, без грому,
Без раптоўнай віхуры буянай вясны,
Што гуляе па гаі густому,

Нават муза баіцца завітваць сюды,
Ў той асенні туман небарвісты,
І здалёк кліча: «Ўстань і за мною хадзі
Шляхам тым, што гарыць серабрыста.

Зорка кожная снегу нам будзе ў вачах,
Як сапраўдная зорка паэткі,
Будуць зоры ўсцілаць наш разложысты шлях,
Нібы шлях трыумфатара кветкі.

Будуць снежныя зоркі вадзіць карагод
З бурным ветрам, нібы круг дзявочы,
Бо, мая выхаванка, да зорак палёт
Для цябе быў бы праўда ахвочы?...»

Вабіць, кліча далёкая муза мяне,
Як гарачка наводзіць кашмары,
А навокал туман, нібы мора ці не...
Ці развеюць яго тыя чары?

1897

Імпровізацыя

(Імпровізацыя)

Ў гаі далёкім, у нетрах пухнатых,
Кветкі гранатаў агнём расцвітаюць,
Як пацалункі на палкіх губах
Іншым хмяльным пацалункам насустрач,
Як пацалункі рубінавых губ...
Спі, маё сэрца! няхай там у гаі
Кветкі гранатаў агнём расцвітаюць...

Вецер паўночны трымціць, заціхаючы,
А між кустамі лаўровымі пахімі,
Прагі, як быццам, уздых,
Лаўры, як быццам, сустрэчы таемныя
Пільна хаваюць ад свету цікавага
Лісцем ласкавым густым...
Спі, маё сэрца! хай вецер паўночны
Ў лаўрах рахманых трымціць, заціхаючы...

Да кіпарыса магнолія пышная
Лбом расквітнелым пяшчотна схілілася,
Як маладая да рук заручонага.
Белыя кветкі дрыготкія ў кучарах цёмных,
Вэлюму толькі на іх не стае.
Шчасце кахання не ўкрыта вуалямі...

Спі, маё сэрца! хай тая магнолія
Да кіпарыса пяшчотна схіляецца.

З цёмнага мора бялявая хвалечка
Да прыбярэжнага каменя горнецца,
Ласкі, любошчы, сяйво серабрыстае
Хваля нясе ў падарунак яму;
Вось і чало прыбярэжнага каменя
Хвалі каханай насустрач заззяла.
Ласкі, любошчы, сяйво серабрыстае...
Спі, маё сэрца! Хай хваля бялявая
Да прыбярэжнага каменя горнецца...

1897

Забыты цень

(Забута тiнь)

Суровы Дант, выгнаннік фларэнтыйскі,
Ўстае з цямрэчы год сярэднявечных.
Які той час, такія ў ім і песні,
Жылі яны ў містычным цёмным лесе,
Сярод хаосу жудасных пачвараў.
Чый дух адважыўся б ісці за ім блукаць
Па той дуброве, калі б там між церняў
Лясныя кветкі вечна не цвілі?
Сабраў пясняр мастацкаю рукою
Вось тыя кветкі, сплёў іх у вянок,
Абмыў яго ў таемных водах Стыкса,
Затым расой нябеснай акрапіў
І ўсклаў вянок на раннюю магілу
Чароўнай Беатрычэ Партынары,
Што раз калісьці ўсмешку падарыла,
Наступны раз прайшла і нават не зірнула,
А трэці раз ён на яе глядзеў,
Калі яна ў труне ляжала нерухома.

А для яго яна была, як сонца,
Што радасці святла й жыцця дае,
Не знаючы, каму дарункі тыя.
І хоць зайшло іскрыстае свяціла,

Ён не забыў яго ні ў цемрадзі панурай,
Ні пры агменю хатнім і прыветным,
Ні на зямлі, ні ў пекле і ні ў раі
Ён не забыў чароўнай Беатрычэ.

Толькі яна ў яго пануе песнях,
Бо ў той краіне, дзе ён жыў душою,
Сабе ён іншай жонкі не знайшоў.
Уквеціў ён яе вянком адметнай славы,
Якой ніводная з жанчын яшчэ не мела.

Вечна жывыя Дант і Беатрычэ,
Бо нават смерць не разлучыла іх.
Навошта ж ты, фантазія, хімерай
Мне ўбогую цяпер яўляеш постаць,
Што стала паміж іх, нібы дрыготкі цень,
Як сон самлелага, – маркотны, невыразны?
Няма на ёй вянка, ні арэолу,
Яе аблічча ўкрыта пакрывалам,
Нібы густым туманам. Хто яна?
І ні адзін спявак яе не ўславіў,
І ні адзін мастак не маляваў;
Дзесь там, на дне гісторыі, глыбока
Ўспамін ляжыць аб ёй. Дык хто яна?
Жанчына Данта. Іншага празвання
Не засталася ад яе, бы зроду
Яна не мела ўласнага наймення.

Жанчына не была вядучай зоркай,
Яна, як верны цень, пайшла за тым,
Хто быў правадыром «Італіі няшчаснай».
Яна дзяліла з ім выгнання чэрствы хлеб,
Яна яму заўжды агмень паліла
Сярод чужое хаты. І не раз
Яго рука, шукаючы апоры,
Знаходзіла плячо яе з надзеяй;
Ёй дарагой была яго вядомасць, слава,
Але яна рукі не працягнула,
Каб хоць праменьчык пераняць адзіны;
Калі ж у песняра пагаслі вочы,
Яна закрыла іх набожнаю рукою.
Так, верны цень! А дзе ж яе жыццё,
Дзе уласны лёс – і радасці, і гора?
Гісторыя маўчыць, ды ў думках бачу я
Шмат гэтых дзён і сумных, і самотных,
Праведзеных у клопатах, чаканнях,
Начэй бяссонных, цёмных, як той клопат,
І, нібы нэндза, доўгіх... Слёзы бачу!
Па слёзах тых, як па расе жамчужнай,
Прайшла ў краіну славы – Беатрычэ!

1898

У пустыні

(У пустині)

Сказаў Гасподзь: «Тут мне належыць помста!
Той, хто ў дзівосы боскія не верыць,
Не варты бачыць іх. Пакуль не згіне
Апошні з вас, атручаны знявер'ем,
Мой люд не ўвойдзе ў абяцаную зямлю!»
Бог праз свайго прарока прамаўляў,
І слова боскае гучала сумна
Сярод пустыні. Потым на гару
Ўзышоў прарок, каб хоць здалёку глянуць
На тую недасяжную зямлю,
І болей не вярнуўся ён. Мы самі
Ў бязмоўнай той пустыні засталіся.
Цяпер куды? на ўсход? на захад сонца?
На поўнач ці на поўдзень? Усё роўна!
Вось легчы б тут, на той пясок гарачы,
Чакаць, пакуль віхура наляціць
Ды залатую зладзіць нам магілу.
Але дзяцей, маленькіх немаўлят,
Шкада іх. Давялося нарадзіцца,
Каб у пялюшках зведаць голад, смагу
І смерцю марнаю загінуць у пустыні?
Мы наўздагад адправімся пяскамі
Прыспаўшы ў сэрцы гадзіну знявер'я,

Адважна гледзячы дачаснай смерці ў вочы.
Чаго баяцца нам? Адчай паліў нам душы,
Тачыўся па людзях благой заразай,
І сэрцы рассякаў, як востры меч.
Памёр прарок – нас быццам гром ударыў.
Хто правадыр наш? Прывідная мара,
Недасягальная, як марыва пустыні.
Мы пакараны ўжо. Страшней караць
Сам грозны Аданай – наш бог – не можа.
Хадзем! напэўна горкія пакуты
Скароцяць доўгі шлях нашчадкам нашым
Да пэўнай яснай мэты!

1898

Анёл помсты

(Ангел помсти)

Нярэдка прылятае сярод ночы
Ў цямрэчы госць нязнаны на агляд.
Вітанне й жах нясе яго пагляд,
Як зорка Марс, крывава ззяюць вочы.

Усмах страшэнны госць мне дасылае,
Я бачу ў ім нянавісьць і любоў,
На белых крылах чырванее кроў,
Нібыта захад у снягах палае.

Ён кажа мне шмат страшных слоў вялікіх,
Меч у яго руках іскрыцца агнявы,
У сэрцы, быццам покліч баявы,
І нараджаецца ўва мне вір спеваў дзікіх.

«Ах, словы, словы, словы! – госць мой прамаўляе, –
Я помсты дух, анёл учынкаў, а не слоў,
Не думай, што твой смелы спеў гатоў
І не цябе – да бою іншых заклікае.

Даю табе свой меч, дарма што ты не волат,
Той меч не цяжкі для адважных рук.
Ці ты баішся смерці, кары, мук,
Ты, што душой заўжды імкнулася да волі?»

Свой меч ён падае, схапіць я прагну зброю,
Але мая рука не ўтрымлівае меч,
І злая лютасць уцякае з сэрца прэч:
«Ідзі, – кажу яму, – я не пайду з табою.

Мне не шкада жыцця, шкада мне той асобы,
Той, што ўва мне жыве, што бачу я ў другіх,
Калі ж яе заб'ю, мой будзе грэх за ўсіх,
Хай будзе ганьба карай без шкадобы,

Твая слуга Кардэ¹, адважная нармандка,
Тыранаў бачыла ў тыранах цэлы век,
Але й тыран для ёй усё-ткі чалавек,
Як над забітым крыкнула каханка...»

Знік мой паўночны госць, ды погляд той і мова
Пакінулі на сэрцы след – крывавы страх,
А мне той дзіўны госць і ўдзень жыве ў вачах,
Сваёй няскончанасцю рве душу размова...

1899

¹ Шарлота Кардэ – французская дваранка, забойца Марата.
Пакараная смерцю якабінцамі.

Сфінкс

Даўно было – пад сонейкам паўдзённым,
Сярод маўклівай і разложыстай пустыні,
Змярцвела да адчайнасці прасторы
З душы раба, што вырас у прыгоне,
На свет прыйшла й запанавала мроя
Над ім, сваім тварцом, трывала, моцна.
Мацней за ўладу моцных фараонаў.
І загадала мроя ўзяць той камень
З гарачых скал лівійскае пустыні
І вызваліць, як дзіва, падабенства
Нашчадкавым стагоддзям на загадку.

І стаў часаць наш раб гарачы камень,
А праца палкая ў гадзіне творчай:
І неба, і зямля, і камень, і разец,
І сэрца майстра; як гарачы прысак,
Ляцела з-пад разца абломкаў дробязь.
А потым на распаленым пяску
З’явіўся твор, нібы жывой пачварай:
І працягнулася ляное цела льва,
Як спёкаю прыгнечаны палудзень,
Загадкай чалавека галава
Глядзела горда проста прад сабою
Каменным поглядам спакойна праз вякі,

А ў вуснах здані тоілася ўсмешка.
Ды той пагляд і ўсмех былі страшней,
Чым сонца для смяротнага ў пустыні.

Істота тая стала ў людзях богам,
Прасторныя рабіліся ёй храмы
З цяжкімі каланадамі; а баркі,
Што лотасам убраныя, ахвяры неслі.
І сталі пра яе складаць легенды,
Закрашаныя спрэс крывавай барвай;
Паэты ёй свае спявалі песні,
Навука будавала піраміды
З тых кніг, што мелі адгадаць загадку
Вачэй таемных і варожых вуснаў.
Былі там спісаныя ўсе імёны
Пачвары гэтай: Сонца, Праўда, Доля,
Жыццё, Каханне і нямала іншых.
Ды лепш за ўсіх прыстала слова: Сфінкс –
Яно таемнае, як і сама пачвара.

1900

Легенды

(Легенди)

Старажытныя легенды
справядлівасці не маюць,
там гаворка пра ахвяры
і крывавыя падзеі.

У тых легендах мы чытаем,
як кроў ясная дзіцяці
раны цела загаіла
ў жабрака, старога дзеда;

як убогая дзяўчына
крыжаносца ўратавала
ад праказы сарацынаў,
свайго сэрца кроў аддаўшы;

як з людзей ліхія чары
мёртвы камень утваралі,
ды нявінная кроў зноўку
з камянёў людзей рабіла.

І легенды чырванеюць,
быццам пышная парфіра,
пурпурам высакародным,
ад крыві людзей нявінных.

Ды ў мяне палае сэрца,
калі я іх узгадаю, –
супраць тых легенд чырвоных
бледным белы свет здаецца.

1900

*Lied ohne Klang*¹

Калі б мае думы нямыя
ды песняю сталі без слова,
тады б яны болей казалі,
чым доўгая гэта размова.

Калі б мае думы нямыя
на струны прарочыя ўпалі,
дык плачам бы струны зайшліся
і смехам дзіцячым зайгралі.

У буру, як хваля марская,
у цемры бліскучай, раптоўнай,
і сонцу раднёй, і прадонню
была б мая песня без словаў.

Цяжкія ўзбярэжныя скалы
руйнае магутнае мора;
няўжо пераможная песня
не стане журбе непакорай?

Няўжо мая песня не хваля?
Ой, ліха! Пустыя пытанні...
Нямыя ўсе думы, а рукі
даруюць нямыя сцісканні...

1900

¹ Песня без гуку (*ням.*).

(Якби оті проміння золоті...)

Калі вось тыя промні залатыя
ператварыла б чарадзеяства ў струны,
я б з іх зрабіла залатую арфу, –
было б усё ў ёй ясным – струны, гукі,
і кожны спеў, які на іншых струнах
звініць, як голас ветранае ночы,
на залатой маёй звінеў бы арфе
тым спевам, што лунае толькі ў снах
дзяцей шчаслівых. Адкаціўся б смутак
ад гукаў тых прэч-прэч удалячынь,
туманам белым, сонейкам працятым,
што золатам здалёк люяе неба,
не хмараю, а мараю здаецца.
І жалі, што гармонію з’ядналі,
азваліся б харамі ў эмпірэях...

1900

(Ви щасливі, пречистії зорі...)

Вы щчаслівыя, чыстыя зоры,
промні вашыя – ваша размова;
калі б я вашы промені мела,
я б ніколі не мовіла слова.
Вы щчаслівыя, вышнія зоры,
усё на свеце вам бачна звысоку;
калі б я так высока сядзела,
хай была б я ўвесь век адзінокай.
Вы щчаслівыя, стылыя зоры,
Вельмі цвёрдыя, быццам з крышталю;
калі б я была зоркаю ў небе,
Ні тугі я не знала б, ні жалю.

1900

(Хотіла б я уплисти за водою...)

Паплыць бы я хацела за вадою,
Афеліяй квяцістай і вар'яцкай.
Каб песні ўслед за мной мае плылі,
хваляючы, нібы вада, лагодай,
усё далей, далей...

Вада патроху
мяне пяшчотай хваляў спавівала б
І калыхала, як жывая мроя,
так ціха, ціха...

Я ж, зусім самлеўшы,
дала б сябе і спавіваць, і несці,
і плывучы з ледзь чутным ветлым спевам,
спускаючыся ў вадзяны блакіт
усё глыбей, глыбей...

Тады б на хвалі
застаўся толькі водгук невыразны
маіх радкоў, як згадка, што знікае,
балады старажытнай пазабытай, –
была яна і цьмянай, і крывавай,
ды як успомніць? Песня прагучала
даўно, даўно...

А потым знік бы й водгук –
і хвалі спеўна калыхалі б толькі
пялёсткі кветак, што не йшлі са мною
на дно ракі. Плылі б яны, пакуль
у якую сагу ціха не прысталі
да белых вадзяным лілей, – там сталі б.
Схілялася б над соннаю вадою
бярозаў ніцых вецце нерухома,
У ціхі кут і вецер бы не веяў;
спускаўся б толькі з неба на лілеі,
на кветкі, што я па-вар'яцку рвала,
спакой, спакой...

1900

(Чи тільки ж блискавицями літати...)

Ці тільки ж бліскавіцямі лятаць ім,
тым словам, што сумота нарадзіла?
Чаму не адляцець бы ім угору,
як спеву жаўрука, званочкам срэбным?
Ці не рассыпацца над чорнаю раллёю,
як звонкі дождж, прасвечаны праменнем?
Ці карагод не зладзіць, як танцорам,
як тым лісточкам, што зрывае бура,
як завірухаю сняжынкам-дыямантам?
Ці тільки зорка тым ясней заззяе,
чым цемрыва больш чорнае наўкол?
Ці тільки ў казцы дзівам вырастае
з забітага каліна і чаруе
людзей усіх жалейкаю дзівоснай?
Ці тільки ў казцы лебедзь памірае
не з крыкам дзікім, толькі з любым спевам?..

1900

(О, як то тяжко тим шляхом ходити...)

О, як жа цяжка шляхам тым хадзіць мне,
шырокім, бітым; пылам скрозь акрытым,
дзе людзі ўсе атараю здаюцца,
дзе не растуць ні кветкі, ні калючкі!
Здалёку вабіць, мроіцца вяршыня,
што так палае залатым пажарам!
Непераможна прагну я паставіць
высока там чырвоную харугву,
дзе й сам арол гнязда не можа звіць!

Вярэдзіць сэрца палкае жаданне
пайсці туды пяскамі, хмызнякамі,
паслухаць чуйна горнай пушчы гоман,
і зазірнуць у бездань пакрыёма,
са жвавымі патокамі спрацацца,
да леднікоў дабрацца самацветных,
і песняй абудзіць на стромах рэха!
Правадыром хай служыць мне харугва,
няхай трымае на дарозе слізкай,
пакуль мы не агораем вяршыню,
змагаючыся ўпарта з горным ветрам.

Калі ж мяне на паўдарогі стрэне
цяжар лавіны, што спадзе, як доля,
на галаву маю, тады ўпаду я
на снег нагорны, як на белы ложак.
Хай смутныя званы па мне не плачуць,
хай зааспявае вольны, звонкі вецер,
закруціцца мяцеліца вясёла,
сняжынкі-зоркі ўкола зараяцца
і з пацалункамі халоднымі затуляць
мне палкія замроеныя вочы...

[1901]

(Ти хотів би квіток на дорозі моїй?..)

Ты ўсё кветак хацеў на дарозе маёй?
А ці трэба іх сыпаць пад ногі?
Хай жывуць у пяшчотнай лагодзе са мной, –
я знайду іх сама ўздоўж дарогі.

Галаву да прыгожых маленькіх схілю,
на высокіх я позірк свой кіну,
асцярожна, пяшчотна я твар прытулю,
стрэўшы ў белым убранні цярніну.

Будзе драпаць адзенне галлё на кусце,
акрываючы калючкамі рукі,
але не дапаможа, што квецень цвіце,
не, адно ўзнагародзіць за мукі.

Ды й за што б тыя кветкі каралі мяне?
Рваць пяшчоту не буду рукамі,
і нагамі таптаць не захацаца мне, –
толькі ледзь дакрануцца губамі.

Пацалунак мой кветак не пляміў і зрок,
а цвілі ля мяне туберозы,
кветкі, што ўздаваў самы прасты садок,
і капрызныя нават мімозы.

1902

Дым (Дим)

«Для нас у родным краі нават дым
Салодкі ды жаданы...». Без упыну
Пра мудрасць гэтых слоў я разважала,
Прастуючы ў краіну італьянцаў.

Ды мроіліся дальнія мне вёскі:
Дзяўчаты йдуць, спяваючы, з палёў,
Жанчыны завіхаюцца рупліва,
Страчаючы атары і чародкі,
Гаспадары вяртаюцца з работы,
Не паскараючы хады, паважна,
А ўпотай пазіраюць на дымок,
Што ўецца па-над комінам нізенькім,
І думаюць: «Вось гэта ўжо й вячэра...»
І мроіўся мне росны луг мурожны
Валыні: лес чарнеецца здалёк
Зубчастаю сцяной, туман над ёю
Бязгучным, ціхім морам наплывае, –
Хто ў лесе, а ці ў полі, сцеражыся!
Накатваецца злая ліхаманка.
Але начлежнікі сабе спяваюць,
Прастуючы да лесу на дымок, –
Агмень мае сябры там распалілі,

Там цёпла, суха, граюць роем іскры,
Яны, як залатыя пчолы, танчаць...
«Прастудем на дымок!...»

І я глядзела
На італьянскую бяздымнасць вёсак,
(Агню й малога для «паленты» досыць),
На чэкі рысу, страшныя «рызайі».
Дзе малярня лётае нябачна,
Не баючыся дыму і агню, –
«Чужына» слова стукалася ў думках
Пад кожны стук імклівы цягніка.

...Тунэль! Дым шахнуў у маё акно
Гаркавай хмараю – паганы дым,
Напэўна, дрэнны вугаль італьянскі –
Так не душыў і дым у курнай хаце.
А там было спявалі на Палессі
Вясельныя сябры, звінела хата
Не хрыплым – чыстым голасам! Дарма
Што дым галовы мроівам ахутваў;
Хоць вочы еў, ды ўсё-такі не так,
Ён з дрэва быў, а мо й таму, што свойскі.
...«Sampierdarena»¹. Вось і дзякуй богу!
Бо хутка Генуя, а там спачынак,
Там будзе мора і вясёласць неба,

¹ Апошні прыпынак перад Генуяй.

І даўні горад гордае красы
Адважнага і вольнага народа...
«Вось наша Генуя», – спадаў старэнькі
Ўдалечыні паказвае мне штосьці.
Гляджу – не бачу, бо смуга закрывае.
«Шаноўны, а ці вельмі часта з мора
Ўстае такі туман?» – пытаю ў пана.
«Туман? Ды не туман, а толькі дым,
Заўсёды так. Яно й не дзіва – гляньце!»
Я глянула: нібы стрункія мачты
Маячылі над гаванню вялікай
Скрозь шэрае сутонне камяны.

Ды колькі! Цэлы лес! «Багацце наша
Вось тут расце!» – сказаў панок паважна.
На фабрыках няма крышталёвых сценаў,
А з вокнаў не свяцілася багацце,
За імі штосьці цьмянае трымцела...

Прыморскае мне ўспомнілася места,
Не італьянскае, адно, другое...
Чацвёртае – над морамі сваімі –
І зноўку горад, толькі над ракою
Вялікаю і гучнай ад парогаў,
Як рэйнскі ўцёс, дзе колькі нейкіх колаў
Шум вадаспаду глушаць днём і ноччу...
А потым сёлы з полем, кучаравым
Ад буракоў... а па-над тым усім

Спрэс коміны высокія нязвыкла,
Як хвоі ў горах – толькі без галля...

Заглыбіліся мы ў прадмесце. Чорным
Закураныя там дамы стаялі
Ў суровасці сваёй. А па будынках
Бялізна сцяла вокны, быццам злыдні,
Якіх ні ў дзверы, ні ў вакно не выпрэш,
А з вокнаў выглядалі, як прывіды,
Збляднелыя нявольнікаў абліччы.
І над усім той дым, той лёгкі дым,
Што не дзярэ вачэй, не душыць цемрай,
Ды толькі сінь нябёсаў засцілае,
Хавае ад людзей вясёласць сонца,
П'е кроў з аблічча, гасіць позірк людскі,
І барвы ўсе раўняе сівізнаю.
Ніхто яго не чуў, але заўжды,
І дзень, і ноч, і кожную хвіліну
Бязгучна і таемна, ды выразна
Ён кажа мне: «Я тут, заўсёды тут».
Той дым пранік мне акурат у сэрца,
І сцялася яно, і занямела,
«Чужына» ў думках болей не гучала.

1903

Жаночы партрэт

(Жіночый партрэт)

Ты годная, бо ты не прадаеш
сваёй пяшчоты і красы за грошы,
няшчырых пацалункаў не даеш
за розныя прысмакі, за раскошы.

Ты гордая таму, што не ўвайшла
ў кубло, што звіта дружнымі рукамі,
цяжкую працу ты сабе ўзяла,
нясеш бязмоўна доўгімі гадамі.

Ты добрая, і даўкіх слоў няма
ў цябе для гэтакіх, што «ўпалі нізка»,
хоць ты нястачу зведала сама,
хоць і табе была спакуса блізкай.

Ты шчырая. Таму сваё чало
ты хіліш нізка, пра такіх згадаўшы,
што прадаюцца; ведаеш, было
салодка й горка ім, палон зазнаўшы.

Ты прадалася... Не за серабро,
не за ласунакі, не за падарункі,
а толькі за пяшчотнае цяпло,
за кампліменты і за пацалункі...

Сардэчны голад гнаў цябе за тым,
чыя пагляды зоркамі яснілі,
чый смех табе здаваўся залатым,
а кучары раскошаю пышнелі.

Не цела, а душу ты прадала,
свой дар і клёк ты аддала ў няволю,
на катаргу на вечную здала, –
і соладка, і горка аж да болю.

1906

Вестка з поўначы

(Вісьць з півночі)

Дык нездарма ён прылятаў
Паўночны госць... Гляджу я ўранні –
Світанне шэрае туманіць
Блакiт нябёс. Далей пачаў

Накрапваць дожджык драбнаваты,
І волкім холадам да хаты
Аціхлы ветрык зазірнуў.
Астыў, ажно захалануў!..

Не спадабаліся пустыні
Яго залёты? Ці згадаў
Каханую і зарыдаў
Слязамі дробнымі ў чужыне?

Ды ў мокрым лісці шэпча вецер:
«З тваёй старонкі я паспеў
Плакучыя прынесці весці, –
Які яшчэ табе адпеў?...»

1910

Мроі ў буру

(Мрії в бурю)

Ляжу ў самоце і ў адзенні цяжкім,
ад холаду, чым можна, баранюся,
каб не ўпіваўся ў цела кіпцюрамі,
і буру слухаю...

Як тонка свішча

Шнурок ад лота, бы спявае песню.
Стырно рыпіць, бы голасам старэчым
на буру скардзіцца, на цяжкі шлях.
Машына бухае і стогне важка,
як ад хваробы волатавы грудзі...
Дзень і другі блукаем мы па моры,
Не бачым бераг, курс ужо згубілі.
Ніхто не ведае, куды нас хвалі
свавольна кінуць. І здаецца часам,
што плыць накіравана так давеку,
як мараходам клятым у легендзе.

Заплюшчу вочы, сплю – не сплю і мару.
Здаецца, быццам я імчуся ў санках
па снежным цаліку, так хутка-хутка,
з сумёту на сумёт, з гары ў даліну.
Рыпіць сняжок, спявае палазок,
а санкі мкнуць пад белыя намёты

ялін кашлатых, што між каланады
паважных стромкіх соснаў, цераз рэкі,
што закаваны ў сталь. Шугае вецер,
а зоркі снежныя мне ўсё цалуюць
спякотны лоб. Я без вагі лячу
ў шальную снегавею на пагібель...
І санкі раптам рынулі са стромы...
Вох!.. Прачынаюся. Мацнее бура.
Гудок рыдае, знакі падае.
Стук, ляскат, падае, што можа ўпасці,
ніхто ўжо не зважае, – хай там гіне! –
Усе трымаюцца, што крабы, моцна...
Заззяла сонца, ды счарнелі хвалі,
як крылы птаства хіжага...
І ўкрыла ўсё сляпой і белай гурбай.

Я зноў марную сэнс у цяжкай мроі.
...На дзікім на кані сама лячу.
Нядбала ўпала, ды ўтрымала грыву.
Шыбуе конь наўскач штосі, штодуху.
Я чую, як у ім грукоча сэрца,
Вось разарвецца ... Вой, хутчэй, мой конік!..
Імчыць за намі лютая пагоня,
арда, што выглядае незлічоная,
яна гукае, кліча і рагоча
злацешным смехам, людаедскім. Чорна
ад цьмы арды ... Хутчэй, хутчэй, мой кося!..

Ці то не кулі тонка заспявалі?
Грукоча што? Ці гром, ці гакаўніцы?
Што так сычыць? Бічы з жывых гадзюк?
Баюся азірнуцца я. Баюся
самлець, як толькі ўгледжу іх абліччы
Мярозотныя, з каня каб мне не ўпасці
і дзікунам не трапіць на спажыву...
Гэй, конь, угрунь!.. Пераляцець прадонне.
Арда за намі. Вой, яна ўжо бліжай!
Вось зараз кінецца і разарве нас,
і мігам вып'е нашу кроў жывую,
і чорным роем нашы трупы скрые...
Конь спатыкнуўся! Ўпаў...
О, мроі-мары!
Больш жаху ў вас, чым у сапраўднай буры.
Ужо лепш буду так, без сну ляжаць я,
дзівіцца буду, як па белай столі
ад бурных хваль перабягаюць цені,
чакаць пачну, ці не зазьяе промень,
і буду слухаць я без марных жахаў
магутны мора спеў, ды й – будзь што будзе!

[1911]

ЗМЕСТ

Надзея	5
*** (На зялёным на грудочку...)	6
*** (Бывай, Валынь! Ты родны мой куточак!..)	7
Вячэрні час	8
Напрадвесні	9
Ціша марская	10
*** (Скрозь плачы, стогны і рыданні...)	12
Мой шлях	13
Бяссонная ноч	15
Бахчысарай	17
Бахчысарайскі палац	18
*** (Смутны месячык туліцца ў цень...)	19
*** (Калі прыйдзе журба, дык не думай яе...)	20
*** (Староначка родная! Край мой любімы!..)	21
Сон летняе ночы	23
Восень	25
*** (Ўсе нашы слёзы палкаю тугою...)	27
Перамога	28
*** (Ночка ціхай і цёмнай была...)	30
*** (Тая ціхая ноч-чараўніца...)	31
*** (У чорную хмару сабралася скруха мая...)	32
Ворагам. <i>Урываек</i>	33
Паўночныя думы	34
Га. <i>Санет</i>	36
*** (Калі здарожуся жыццём штодзённым...)	37

Запеў.....	40
Разбітая чарка	41
Сасна	42
Татарачка.....	43
*** (Стаяла я і слухала вясну ...)	44
Да музы.....	45
Даўняя вясна	46
Маці-нявольніца.....	48
Водгукі	51
*** (Слова, чаму ты не цвёрдая крыца...).....	52
Хвіліна распачы.....	54
Урыўкі з ліста	55
Паплечніку.....	58
*** (Як дзяцінаю, бывала ...)	60
Раманс	61
*** (Адчуваю тугу, галава мне баліць ...).....	62
Імпразізацыя.....	64
Забыты цень.....	66
У пустыні.....	69
Анёл помсты	71
Сфінкс	73
Легенды	75
Lied ohne Klang.....	77
*** (Калі вось тыя промні залатыя...).....	78
*** (Вы шчаслівыя, чыстыя зоры...).....	79
*** (Паплыць бы я хацела за вадою...).....	80
*** (Ці толькі ж бліскавіцамі лятаць ім...)	82

*** (О, як жа цяжка шляхам тым хадзіць мне...)	83
*** (Ты ўсё кветак хацеў на дарозе маёй?..)	85
Дым.....	86
Жаночы партрэт.....	90
Вестка з поўначы	92
Мроі ў буру	93

Українка, Леся

У45 Выбраная лірыка / Леся Українка; пер. з україн-
скай Георгія Ліхтаровіча. — Мінск : Выдавец Раман
Цымбераў, 2025. — 100 с. (Паэты планеты).

ISBN 978-985-7334-50-6.

Леся Українка (Ларыса Косач, 1871–1913) – адна з са-
мых яскравых асоб у праеўрапейскай украінскай літарату-
ры. Стварыла вялікую колькасць лірычных вершаў, паэм,
вершаваных драм, перакладаў. У 1901 г. некалькі месяцаў
пражыла ў Мінску, дзе даглядала свайго невылечна хворага
каханага – 30-гадовага Сяргея Мяржынскага.

Адрасуецца шырокаму колу чытачоў.

ББК 84(4Укр)-5

УДК 821.161.2-1

Серыя «Паэты планеты»

Літаратурна-мастацкае выданне

Леся Украінка

ВЫБРАНАЯ ЛІРЫКА

Дызайн Марціна Русеўскага

Вёрстка Зміцера Коласа

Адказны за выпуск Раман Цымбераў

Падпісана ў друк 23.06.2025. Фармат 60×90 ¹/₃₂.

Папера афсетная. Друк лічбавы.

Ул.-выд. арк. 2,70. Ум. друк. арк. 3,13.

Наклад 70 асобнікаў. Замова № 915.

Выдавец індывідуальны прадпрымальнік Раман Цымбераў.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі

выдаўца, вытворцы, распаўсюдніка

друкаваных выданняў 1/530 ад 30.05.2018.

Пр-т Ракасоўскага, д. 85, кв. 47, 220085, г. Мінск.

Вытворчае даччынае ўнітарнае прадпрыемства

«Друкарня Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі

выдаўца, вытворцы, распаўсюдніка

друкаваных выданняў № 2/18 ад 26.11.2013.

Пл. Свабоды, 23-94, 220030, г. Мінск.

ЛП №38200000006490 от 12.08.2013